

Яригіна Є.П.,
канд. юрид. наук, асистент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

СОЦІАЛЬНІ ПРАВА ДИТИНИ: ІСТОРИЧНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

За сучасних умов однією з глобальних проблем у світі можна назвати забезпечення соціальних прав дитини. Слід відзначити, що Генеральною Асамблеєю ООН у 1946 р. був створений ЮНІСЕФ, або Дитячий фонд ООН, як головний гарант, механізм захисту прав дітей в усьому світі, а поштовхом до цього стало те, що при вирішенні майже всіх питань міжнародних відносин пріоритет надається правам людини і дитини як складовій загальнолюдських цінностей. У 1948 р ООН приймає Загальну декларацію прав людини, в якій декілька статей присвячені безпосередньо дітям. Зокрема, у Декларації зазначалося, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи і належний правовий захист, як до, так і після народження»¹. Однак ООН не зупинилася на проголошенні невід'ємних прав дітей. Уже 20 листопада 1959 р. на 14 сесії Генеральна Асамблея ООН ухвалює Декларацію прав дитини, яка включає 10 статей, в яких закріплені соціальні і правові принципи захисту й охорони прав дітей як на національному, так і міжнародному рівнях «незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, майнового становища, народження», а також йдеться про неприйнятність і неприпустимість дискримінації за цими «або за іншою ознакою, що стосується самої дитини чи її сім'ї»². Не менш важливою подією було прийняття у Франції в

¹ Загальна декларація прав людини: прийнята і оголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.: Док. ООН/PES/217 A. URL: www.zakon.rada.gov.ua

² Декларація прав ребенка: Резолюція 1386 (XIV) Генеральной Ассамблеи ООН от 20 ноября 1959 г., утверждена на 14-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН. URL: www.zakon.rada.gov.ua

1792 р. такого документа, як «Проголошення прав дитини»¹. Із цього часу проблема захисту прав дітей вийшла на міжнародний рівень і набула реальних форм.

До сказаного варто додати, що, незважаючи на фіксацію і визнання прав дітей, ефективні механізми їх захисту були відсутні, що й зумовило необхідність розроблення й ухвалення нового документа, в якому вже не просто декларувалися права дітей, а й закріплювалися заходи захисту цих прав як юридичні норми, прийняті міжнародним співтовариством. Ним стала Конвенція про права дитини, односторонньо прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 20 листопада 1989 р. Значення Конвенції неоціненно, тому що вона значною мірою була розрахована не стільки на минуле й сьогодення, скільки на майбутнє людства.

Україна у 1991 році приєдналася до Конвенції ООН про права дитини, взявши тим самим на себе зобов'язання гарантувати на національному рівні реалізацію і захист прав дитини. Принагідно зауважити, що в нашій державі Конвенція ООН з прав дитини, підписана Україною 21 лютого 1990 р., а набрала чинності 27 вересня 1991 р., стала першим документом з питань захисту дітей.

Після ратифікації Конвенції перед нашою державою постала необхідність приведення існуючої нормативно-правової бази у відповідність до неї. З огляду на це прийнято ряд поправок і доповнень до чинного законодавства, що підтверджується такими документами, як Конституція України; Довгострокова програма поліпшення становища жінок, сім'ї, охорони материнства і дитинства; Концепція державної сімейної політики; Закон України «Про попередження насильства в сім'ї»; Закон України «Про охорону дитинства», Сімейний кодекс тощо.

Зокрема, Закон України «Про охорону дитинства» закріплює, що піклування про дітей – це «стратегічний загальнонаціональний пріоритет», і «встановлює основні

¹ Лінник Н.В. Історичні передумови захисту прав і свобод дитини на різних етапах розвитку суспільства. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2(18). С. 41-45

засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини» «із метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні».

На початку 2016 р. Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми». Цей документ спрямований як на удосконалення системи, а також засобів захисту прав дитини за місцем її проживання, так і надання допомоги сім'ям з дітьми, які потрапили у складні життєві обставини, постраждали внаслідок воєнних дій чи збройних конфліктів, задля дотримання і забезпечення можливості реалізації ними їх прав.

Крім того, нині важливим елементом стратегії соціального захисту дітей залишається подальший розвиток і оптимізація мережі закладів соціального обслуговування, що надають різноманітні послуги дітям і сім'ям з дітьми, які опинилися у важкій ситуації. Соціальне забезпечення дітей і осіб, які здійснюють за ними догляд, включає в себе різні соціальні виплати (пенсії, допомоги тощо), у тому числі за рахунок соціального страхування, послуги, натуральні види допомоги, пільги. Залежно від призначення соціальні послуги можуть бути адресовані як всім дітям, так і конкретним категоріям, наприклад, тим дітям, які опинилися в кризовій ситуації.

Проте, як показують дослідження, що проводяться фахівцями різних наукових галузей, фактична ситуація з дотриманням прав дітей в Україні, їх правовим захистом зумовлює необхідність прийняття (і це треба робити поетапно, маючи економічне обґрунтування) нормативних актів, серед яких повинні бути такі, що повністю присвячені дітям і сім'ям, і такі, що містять окремі норми, спираючись на які врегульовуватимуться відносини, пов'язані з положенням дітей в сім'ї і суспільстві. Останні, на нашу думку, мають передбачають такі заходи: 1) забезпечення правових гарантій інтересів неповнолітніх, які виховуються в умовах

вимушеної міграції, особливо у випадках збройних конфліктів, екологічних і природних лих і катастроф; 2) утворення й функціонування системи державного соціального обслуговування сім'ї та дітей; 3) захист прав дітей при розірванні шлюбу батьками, опрацювання процедури передачі дітей, які залишилися без піклування батьків, на виховання в сім'ї; 4) встановлення механізму стягнення і порядку сплати аліментів і виконання судових рішень про стягнення аліментів; 5) посилення контролю за виконанням роботодавцем трудового законодавства, у тому числі з оплати праці неповнолітніх, дотримання встановлених норм у сфері техніки безпеки, гігієни праці та ін.; 6) встановлення більш суворої відповідальності осіб, винних у дитячому травматизмі і заподіянні іншої шкоди здоров'ю дітей і підлітків, тощо.

Однак, беручи до уваги ситуацію, що склалася в Україні, основним завданням на майбутнє є забезпечення адекватного фінансування соціальних реформ, що нині проводяться; доповнення їх економічними і соціальними заходами, спрямованими на усунення нерівності; повніше врахування потреб дітей і молоді, що дозволить забезпечити, крім іншого, й соціальні права дитини. Підвищення ролі і рівня відповідальності регіональних органів влади з питання надання соціальної підтримки вимагає створення механізмів чіткого планування виділення ресурсів, а також засобів моніторингу й оцінки ступеня впливу планованих заходів у відповідь.

Таким чином, у даний час однією з найактуальніших залишається проблема прав дітей і їх захисту, підтвердженням цьому є кількість розгляду пов'язаних із нею питань і правових документів як загального, так і спеціального характеру, які містять норми, що гарантують дотримання прав і задоволення інтересів дітей в нашій країні, а також за кількість різних цільових програм, пов'язаних із дітьми.

Однак, незважаючи на прийняття багатьох нормативних актів з охорони прав та інтересів дітей, нині, на жаль, відсутній дієвий механізм захисту прав дитини, що є головним недоліком як державної політики, так і законотворчої діяльності.